

РОЗДІЛ III

Фінанси, банківська справа та страхування

УДК 336:331.1.

Карлін Микола,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк; ORCID ID 0000-0002-1421-1066
e-mail: karlin.lutsk@gmail.com

<https://doi.org/10.29038/2786-4618-2021-03-36-43>

НЕОБХІДНІСТЬ ТА ПРОБЛЕМИ ВРАХУВАННЯ НЕЦІНОВИХ КРИТЕРІЇВ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ

В статті аналізуються особливості врахування нецінових критеріїв при здійсненні публічних закупівель в Україні, чинники, які впливають на їх запровадження; досліджуються проблеми недостатнього врахування нецінових критеріїв при здійсненні публічних закупівель в Україні на державному та місцевому рівнях; обґрунтовується необхідність врахування вартості життєвого циклу при проведенні публічних закупівель у нашій країні; наголошується на необхідності розширення обсягів «зелених» публічних закупівель в Україні з урахуванням досвіду країн ЄС.

Ключові слова: публічні закупівлі, нецінові критерії, вартість життєвого циклу товару, зелено-зелена дилема, Європейський Союз, Україна.

Карлін Николай,
доктор экономических наук,
профессор кафедры финансов,
Волинский национальный университет имени Леси Украинки,
г. Луцк

НЕОБХОДИМОСТЬ И ПРОБЛЕМЫ УЧЕТА НЕЦЕНОВЫХ КРИТЕРИЕВ ПРИ ОСУЩЕСТВЛЕНИИ ПУБЛИЧНЫХ ЗАКУПОК В УКРАИНЕ

В статье анализируются особенности учета неценовых критериев при осуществлении публичных закупок в Украине, факторы, влияющие на их использование; исследуются проблемы недостаточного учета неценовых критериев при осуществлении публичных закупок в Украине на государственном и местном уровнях; доказывается необходимость учета стоимости жизненного цикла при осуществлении публичных закупок в Украине; подчеркивается необходимость расширения объемов «зеленых» закупок в Украине с учетом опыта стран ЕС.

Ключевые слова: публичные закупки, неценовые критерии, стоимость жизненного цикла товара, «зеленые» публичные закупки, Европейский Союз, Украина.

Mykola Karlin
Doctor of Economic Sciences, Full Professor,
Department of Finance,
Lesya Ukrainka Volyn European National University
Lutsk

NECESSITY AND PROBLEMS OF TAKING INTO ACCOUNT NON-PRICE CRITERIA IN PUBLIC PROCUREMENT IN UKRAINE

Annotations.

Introduction. The of the electronic system of purchases Prozorro allowed substantially to promote efficiency of public purchases on all levels, though did not decide all problems. One of problems is that customers are oriented on a supply price at the choice of supplier and does not take into account the cost of life cycle. It negatively influences on the cost of the use of commodity and its utilization in the future. In addition, the Ukrainian customers rarely take into account the tendency of increase of part of "green" purchases in the countries of European Union, it can negatively affect structure of our export to the countries EU, where in the nearest years the so-called carbon track will undertake to attention at the commodities imported in EU.

Results. Foreign and Ukrainian experts mark the necessity of the use of not only price criterion during realization of tenders but also all spectrum of criteria for the estimation of tender suggestions. In Ukraine a price is a qualificatory criterion for the choice of supplier of commodity(services) from the point of view of budgetary cost effectiveness, but the use of non-price criteria for the estimation of tender suggestions did not yet become widespread practice in Ukraine. At the same time, it can negatively affect actual implementation of obligations under contracts for the supply of goods, works and services, especially in the context of overcoming the consequences of the economic crisis of 2020.

Conclusions. In order to implement the Association Agreement with the European Union, when conducting tender procurement in Ukraine, special attention should be paid to such a new criterion as the share of "green" energy that will be used in the production of a product. For implementation of Agreement about an association with European Union the special attention it follows to spare to such criterion as part of "green" energy that will be used for the production of that or other commodity during realization of tender purchases in Ukraine. The EU will pay increasing attention to this factor when assessing the environmental friendliness of goods imported into the European Union through evaluation.

Key words: public procurement, non-price criteria, product life cycle cost, green-green dilemma, European Union, Ukraine.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними проблемами. При виборі учасника українські замовники в публічних закупівлях поки орієнтуються на ціну пропозиції, а не на вартість життєвого циклу, що в майбутньому може негативно вплинути на вартість використання того іншого товару та його утилізації. Українські замовники також практично не враховують тенденцію зростання частки «зелених» закупівель в країнах ЄС. В Україні також поки не береться до уваги й так звана зелено-зелена дилема при проведенні екологічної політики, яка зараз починається враховуватися в Європейському Союзі. Вона полягає у пошуку компромісу між прихильниками кліматичних змін та захисниками збереження біорізноманіття, оскільки досить часто запровадження кліматичних інновацій негативно позначається на збереженні біорізноманіття.

Експертами з тендерних закупівель в ЄС пропонується при їх здійсненні розглядати не тільки цінові, а й такі нецінові критерії, як: термін виконання договору; гарантійне обслуговування; експлуатаційні витрати; вплив на довкілля, вартість життєвого циклу товару тощо. Для виконання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом при проведенні тендерних закупівель в Україні особливу увагу слід приділити й такому новому критерію, як частка «зеленої» енергії, що буде використана при виробництві того чи іншого товару. Всі ці проблеми вимагають відповідних досліджень та пошуку адекватних сьогоднішньому шляхів їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні все більше зарубіжних та українських вчених і практиків шукають нові підходи до вирішення проблеми підвищення соціально-економічної ефективності публічних закупівель. Остання проявляється насамперед при оцінці вартості життєвого циклу товару та його екологічності, що поки майже не враховується в Україні. Теоретичні та методологічні основи удосконалення використання публічних закупівель у країнах світу та в Україні дослідили такі зарубіжні та українські вчені, як: Г. Азаренкова, М. Білуха, А. Бойер, А. Брендон-Джонс, А. Буряченко, О. Воробйова, В. Горин, А. Давіл, О. Длугопольський, Т. Жибер, О. Міщенко, Т. Мороз, В. Морозов, Д. Кауфман, Й. Матечак, А. Олефір, Н. Панайотоу, М. Рабінович, О. Ригова, Н. Ткаченко, Г. Харченко, А. Хайнеманн, А. Храмкін, Р. Шаппер та ін.

Водночас, проблематиці використання нецінових критеріїв здійснення публічних закупівель (особливо екологічних) в Україні поки приділяється недостатня увага, що робить її важливим напрямом наукових досліджень.

Мета та завдання статті. Метою статті є розкриття основних особливостей використання нецінових критеріїв при здійсненні публічних закупівель в Україні; доведення необхідності ширшого застосування такого критерію як «вартість життєвого циклу товару»; обґрунтування розширення сфери запровадження «зелених» закупівель в Україні з урахуванням досвіду країн ЄС в цьому питанні; врахування так званої зелено-зеленої дилеми при здійсненні публічних закупівель.

Викладення основного матеріалу і обґрунтування отриманих результатів дослідження. Необхідність суттєвого зростання «зелених» публічних закупівель в Україні, крім усього, зумовлене найвищим рівнем смертності українців в Європі через промислове забруднення повітря, води, ґрунту, який складає 128 жителів на 100 тис осіб. Через смертність і захворюваність, пов'язані із забрудненням, Україна, за оцінками експертів ЄС, щорічно втрачає близько 6 % ВВП [1]. Покращити ситуацію можна, зокрема, за допомогою внесення змін у механізм здійснення публічних закупівель, розширивши у їх структурі частку «зелених» закупівель. Останнє доцільно реалізувати за рахунок ширшого запровадження показника життєвого циклу товару у публічні закупівлі. Натомість, проблемою є те, що в Україні основним показником у сфері публічних закупівель поки є ціновий, а показник життєвого циклу товару майже не застосовується (як й інші нецінові критерії). Водночас, позитивним моментом стало те, що з 30.04.2021 р. в електронній системі Prozorro можна оголошувати тендерні закупівлі за вартістю життєвого циклу (ВЖЦ), а особливості використання ВЖЦ в якості критерію оцінки тендерних пропозицій вже зазначені у відповідному наказі Мінекономіки № 1894 за 2021 р. «Про затвердження Примірної методики визначення вартості життєвого циклу» [2]. Хоча ця методика не є обов'язковою, але вона зможе допомогти замовникам ефективно застосовувати новий критерій оцінки тендерних пропозицій. Вказаною методикою визначені наступні види витрат, що можуть використовуватися під час розрахунку ВЖЦ. До них відносяться: витрати, пов'язані з придбанням (витрати, які безпосередньо впливають на ціну предмету закупівлі та включають його вартість, вартість доставки, установаження тощо); витрати, пов'язані з користуванням (вартість споживання електроенергії, природного газу, пального або інших ресурсів, необхідних для функціонування предмету закупівлі); витрати, пов'язані з обслуговуванням (вартість гарантійного обслуговування, вартість заміни окремих запасних частин, навчання персоналу тощо); витрати, пов'язані із завершенням користування (вартість транспортування до компанії з утилізації відходів, вартість переробки та утилізації відходів тощо). При розрахунках останніх витрат треба мати на увазі, що з перспективи вартість переробки, утилізації та захоронення відходів в Україні буде стрімко зростати, оскільки ці витрати у нашій країні на порядок менше, ніж в країнах ЄС. А це може призвести до накладення суттєвих санкцій з боку ЄС на підприємства нашої країни, які неналежним чином поводяться з відходами виробництва. Водночас, у Примірній методиці для визначення ВЖЦ при його оцінці використовується такий загальний оціночний критерій як «значна частина вартості життєвого циклу предмету закупівлі» [3], що значно ускладнює роботу замовників. Так, у пункті 3 зазначеної методики вказано, що застосовувати ВЖЦ товару з метою оцінки тендерних закупівель доцільно в разі, коли: витрати, пов'язані з обслуговуванням предмета закупівлі, становлять значну частину вартості життєвого циклу предмету закупівлі; використання предмету закупівлі передбачає значні витрати на його утримання та утилізацію; використання альтернативних предметів закупівлі значно впливає на термін експлуатації; використання альтернативних предметів закупівлі має вплив на екологію. Відносно останньої позиції термін «значно» взагалі не використовується, що свідчить про недооцінку українською владою впливу публічних закупівель на екологічність суспільного виробництва. Для підвищення екологічної ефективності тендерних закупівель було б доцільним зобов'язати їх учасників в обов'язковому порядку розраховувати вартість й утилізації предмету закупівлі, оскільки уповноважені з цих закупівель у бюджетних установах поки слабо підготовлені до подібної роботи. При розрахунку вартості утилізації цінові параметри доцільно брати відповідно до індексу цін, намічених в Бюджетній декларації на середньострокову перспективу. Так, у

вказаному документі на 2021-2024 рр. передбачено, що індекс споживчих цін у 2021 р. становитиме 108,9 %, в 2022 р. – 106,2 %, в 2023 р. – 105, 3 %, в 2024 р.- 105 % [4].

Проблемою при застосуванні ВЖЦ при здійсненні публічних закупівель в Україні є те, що замовник самостійно приймає рішення щодо доцільності використання ВЖЦ для оцінки тендерних пропозицій. Також він самостійно обирає важливі для нього види витрат, що будуть враховані під час розрахунку ВЖЦ. Крім того, замовник має зазначити у своїй тендерній документації методику розрахунку з урахуванням обраних видів витрат. Останнє зробити поки дуже важко, оскільки ні члени тендерних комітетів, ні уповноважені з публічних закупівель у бюджетних організаціях поки не підготовлені належним чином до розрахунків різних видів витрат (насамперед, так званих «зелених» витрат), що стосуються вартості життєвого циклу товарів. Крім того, багато фахівців з тендерних закупівель у бюджетних установах поки не знають про всі екологічні та соціальні наслідки придбання певних товарів чи послуг на тендерах. В Україні, на відміну від Європейського Союзу, також недостатньо як державних, так й недержавних, які можуть провести відповідні дослідження, щоб підтвердити, що виставлені на торги товари і послуги є «зеленими».

В ЄС вирішення проблеми підвищення екологічності публічних закупівель та утилізації техногенних відходів значно прискорило впровадження так званих «зелених закупівель». Європейська Комісія визначає їх як процес, під час якого замовники закуповують товари, роботи та послуги з обмеженим впливом на довкілля впродовж усього життєвого циклу порівняно з товарами, роботами та послугами однакового функціонального призначення [5]. Серед типів товарів найбільш активно в межах концепції «зелених» закупівель в ЄС просувають такі: енергоефективна техніка; офісні меблі з екологічних матеріалів; папір із вторсировини; автомобілі з електроприводом; електроенергія, отримана з відновлювальних джерел. Позитивним у досвіді країн ЄС щодо запровадження «зелених» закупівель є й те, що у більшості випадків у цих країнах координацію робіт здійснює відповідне міністерство (або відомство), яке формулює вимоги до закупівель, підтримує заходи з їх упровадження, проводить консультації, забезпечує оцінку та моніторинг тощо. Потім все це спускається на рівень регіонів, які запроваджують відповідні заходи, які максимально враховують їх потреби. Зараз принципи зелених (сталих) закупівель поступово впроваджуються і в Україні. Зокрема, у нашій країні за період з 2016 р. до 2016 р. за підтримки донорської спільноти екологічні критерії було розроблено для 15 категорій товарів і послуг: від ремонту доріг і меблів до комп'ютерів та офісного обладнання [6].

За підтримки проектів технічної допомоги Європейського Союзу. Мінекономрозвитку України вже підготувало необхідні зміни до Закону України «Про публічні закупівлі» для посилення застосування екологічних стандартів та маркування у поєднанні з оцінкою повної вартості життєвого циклу стосовно предмету закупівлі. Водночас, в умовах запровадження в ЄС Зеленого енергетичного курсу, Україні необхідно активніше використовувати «зелені» публічні закупівлі, щоб не попасти в майбутньому під санкції Європейського Союзу, який з 2023 р. може застосувати набагато жорсткіші «зелені» вимоги до багатьох видів товарів, що сьогодні Україна експортує до ЄС. Хоча у вказаній вище методиці при розрахунку витрат, пов'язаних з ВЖЦ, передбачені витрати, націлені на захист навколишнього середовища (плата за викиди окремих забруднюючих речовин в атмосферне повітря, ґрунти, воду тощо), але у ній не враховано той факт, що вказані витрати в Україні будуть стрімко зростати під тиском Євросоюзу. Документами цієї організації передбачено, що підприємства-експортери до Європейського Союзу у найближчій перспективі будуть сплачувати й додатковий вуглецевий податок за так званий вуглецевий слід. Цей показник буде визначатися на основі оцінки кількості використаної енергії, виробленої за допомогою викопних джерел енергії. При цьому підприємства-експортери до ЄС будуть надавати відповідний документ, де все це буде зазначено. Для багатьох українських підприємств це створить серйозні проблеми щодо експорту до Європейського Союзу своєї продукції. Тому важливо всім (і підприємствам, і нашій державі, залучаючи кошти іноземних інвесторів) розробити програму прискореної модернізації насамперед екологічно шкідливих виробництв-експортерів до Європейського Союзу та розвитку відновлювальної енергетики. В цьому плані заслуговують на увагу розроблені українськими вченими норми потенціалу нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії, які ними пропонується використовувати в різних регіонах [7, с. 51]. Важливо для вирішення вказаної проблеми залучити й

іноземні інвестиції з ЄС та «зелені» кредити, а також випустити «зелені облігації». Крім того, треба враховувати й той факт, що Євросоюз буде жорстко обмежуватиме імпорт на свою територію товарів, вироблених у так званих «гаванях для забруднення», тобто у тих країнах, які встановили низькі екологічні стандарти відтворення [5]. Європейська Комісія також переглядає Директиву у сфері енергетики, оскільки вона діє вже 20 років та застаріла. Європейська Комісія планує скасувати податкові виключення для вуглецевого пального та змінити методику оподаткування в сфері енергетики, встановити належну ціну для вуглецевих викидів та стимулювати зелену еволюцію [8].

Складність отримання «зелених» інвестицій Україною у найближчі роки пов'язана з тим, що, на думку багатьох науковців, світ зараз переживає кризу глобалізації. В свою чергу, ця криза в обов'язковому порядку призведе до заміни технологічного укладу. Загалом, треба враховувати той факт, що зараз світ стоїть на порозі переходу від п'ятого до шостого технологічного укладу, який, крім всього іншого, буде характеризуватися зростанням закритості у відносинах між країнами [9, с. 12]. Відповідно, Україні буде все важче залучати прямі іноземні інвестиції, в тому числі екологічного плану. Оцінки експертів свідчать, що Українській державі самостійно з вирішенням кліматичних проблем не впоратися, оскільки тільки екологічна модернізація металургійної промисловості нашої країни, за підрахунками експертів, вимагатиме більше 100 млрд євро. Водночас, важливо не допускати в Україну токсичні інвестиції, насамперед кліматичного плану, які досить часто залучаються органами місцевого самоврядування для створення додаткових робочих місць на їх території. Тому для вирішення цих та інших проблем довкілля в нашій країні необхідно розширити права Державної екологічної інспекції та реалізувати пропозицію академіка НАН України Ю. Туниці, про те, що треба використовувати, охороняти й відтворювати в єдиному процесі як природні ресурси, так й природне життєве довкілля та його якість. А кошти на охорону й відтворення якості природного довкілля та відтворення біологічно відновних ресурсів повинні акумулюватися з прибутків від їх використання у регіональних бюджетах [10, с.144].

В Україні при проведенні публічних закупівель треба взяти до уваги й таку нову екологічну суперечність, яка виникла у розвинутих країнах між прихильниками збереження клімату та захисниками збереження біорізноманіття, так звану «зелено-зелену дилему» [11, с.20-21]. Вона полягає в тому, що вітряки, біопаливо чи посадки лісу – ініціативи, що їх пропонують захисники клімату, нерідко шкодять довкіллю та загрожують біорізноманіттю. За розрахунками Світового банку, світова економіка через знищення біорізноманіття може втрачати щорічно до 2030 р. близько 2,7 трлн дол США [12]. Тому сьогодні представники провідних міжнародних організацій захисників клімату та збереження довкілля знайшли порозуміння і спільно виступають за жорстке обмеження вирощування біоенергетичних рослин, проти неправильного насаджування лісів у непридатних для них районах, але водночас вони пропонують насаджувати змішані ліси, відновлювати водно-болотні угіддя на осушених територіях, які належним чином не використовуються, розширювати перелік природних заказників та заповідників, посилювати державний контроль за дотриманням сівозмін тощо. Останнє важливо застосувати в Україні, оскільки з 01.07.2021 р. у нашій країні запроваджено ринок землі, який, за оцінками багатьох експертів, може призвести до домінування великих агрохолдингів (подібно до Аргентини та Бразилії), які займаються вирощуванням небагатьох сільськогосподарських культур на експорт та надмірно використовують хімічні засоби захисту рослин, що знищують біорізноманіття на їх угіддях та навколо.

Загалом, за умови часткового впровадження змін до чинного українського законодавства, але без структурних змін в енергетиці та економіці нашої країни до 2030 р. можна досягти скорочення викидів вуглекислого газу на 54 %, але для реалізації цього сценарію потрібно 168 млрд євро інвестицій. При реалізації ж в Україні сценарію кліматично нейтральної економіки, який передбачає скорочення викидів вуглекислого газу до 2030 р. на 73 %, потрібно залучити 256 млрд євро. Водночас, в Україні загальний обсяг капітальних інвестицій за 2004-2019 рр. становив тільки 318 млрд євро [13]. У той же час для вирішення проблем потепління клімату та екологічної модернізації економіки країн ЄС ця організація виділяє на наступні роки близько одного трильйона євро [14, с. 25]. Водночас, механізм справедливого кліматичного переходу підтримуватиме держави-члени й регіони Європейського Союзу, які найбільше економічно постраждають від досягнення стану кліматичної нейтральності. Тому українським підприємствам-експортерам до ЄС важливо розробити

такі програми екологічної модернізації, які зацікавлять їх партнерів з країн Європейського Союзу та дозволять отримати за їх допомогою «зелені» інвестиції з фондів ЄС. Зокрема, в металургійній галузі таким проектом може стати розвиток електрометалургії, в сільському господарстві – виробництво органічної продукції, в енергетичній галузі – використання водню замість газу. Натомість, зашкодить фінансуванню цих та подібних «зелених» проектів реалізація у нашій країні закону про локалізацію при здійсненні публічних закупівель. На думку експертів, замість локалізації стимулювати українську промисловість доцільно наступними методами: субсидіями, інвестиціями, пільговим оподаткуванням і кредитуванням, прогнозованою податковою політикою і ринковим регулюванням, неупередженими діями контролюючих та правоохоронних органів, справедливим судочинством [15]. Занепокоєння експертів викликає спроба відродження тендерного комітету Міністерства охорони здоров'я, зміни в методології проведення тендерних закупівель «Укравтодором», воскресіння ідеї «купуй українське-плати українцям», що порушує умови Угоди про асоціацію України з ЄС. Негативно позначиться на залученні іноземних інвестицій для реалізації «зелених» проектів в енергетиці й рішення Кабінету Міністрів України від 12.05.2021 р. про внесення змін до Податкового Кодексу щодо запровадження акцизів на продаж електроенергії з відновлюваних джерел. Турбує українську та зарубіжну спільноту експертів з публічних закупівель й підписаний Президентом України В. Зеленським в кінці червня 2021 р. закон, який дозволяє ремонт аеропортів і доріг в обхід системи Prozorro.

Висновки та пропозиції. Для підвищення ефективності публічних закупівель в Україні необхідно ширше використовувати нецінові критерії, які вимірюються й екологічністю предмету закупівлі у широкому розумінні слова. Тому перспективним напрямом покращення порядку проведення публічних закупівель в Україні може стати удосконалення механізму визначення витрат при оцінці вартості життєвого циклу товару, максимально враховуючи екологічність товару. Процедура здійснення публічних закупівель в Україні необхідно достосовувати до вимог Угоди про асоціацію нашої країни з ЄС, де все більше уваги приділяють «зеленим» закупівлям.

Нашій країні треба активніше залучати іноземні інвестиції для запровадження «зеленої» економіки, але при цьому важливо не допускати в Україну токсичні інвестиції, насамперед кліматичного плану. Останні передусім залучаються місцевими органами влади та місцевого самоврядування для створення додаткових робочих місць на місцях, що вимагає посилення державного контролю за цим процесом.

При використанні в Україні нецінових критеріїв при здійсненні публічних закупівель на всіх рівнях необхідно взяти до уваги й нову тенденцію в екологічній політиці країн ЄС, направлену на врахуванні так званої зелено-зеленої дилеми, яка полягає у врахуванні не тільки покращення кліматичних умов відтворення, а й у збереженні при цьому біорізноманіття, яке стрімко скорочується.

Джерела та література

1. Крамон фон В. Три законопроекти заради екології: як Україні дати старт зеленим перетворенням. URL: <https://www.euointegration.com.ua/authors/cramon/>
2. Forum Zakupki: обране. Частина 3. Як замовнику використовувати у закупівлях вартість життєвого циклу. URL: <https://education.zakupki.prom.ua/forum-zakupki-obrane-chastyna-3-yak-zamovnyku-vykorystovuvaty-u-zakupivlyah-vartist-zhyttyevogo-czyklu/>
3. Про визначення Примірної методики визначення вартості життєвого циклу товару. Наказ Міністерства економіки, торгівлі та сільського господарства. № 1894 від 28.09.2020 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ME200997>
4. Марчак Д., Маркуц Ю. Гаманець на три роки: скільки отримає і витратить Україна до 2024 р. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2021/06/7/674717/>
5. Малолітнева В. Екологічність як перевага: як Києву запровадити досвід ЄС у зелених закупівлях. URL: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2021/07/2/7125025/>
6. Рабінович М. Зелені публічні закупівлі: сходінка до Європейського Зеленого курсу. URL: <https://delo.ua/opinions/zeleni-publichni-zakupivli-chodinka-do-jevropejs-378340/>

7. Сохацька О. М., Ляшенко О. М., Олейко В. М. [та ін.]. Нетрадиційні та відновлювальні джерела енергії: оцінка ефективності інвестиційних проектів: моногр.; за заг. наук. ред. О. М. Сохацької. Тернопіль: THEU. 2016. 308 с.
8. Єврокомісія представила план боротьби з кліматичними змінами. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1936472-yevrokomisiya-predstavila-plan-borotbi-zi-zminoyu-klimatu-do-2050-roku>
9. Крисоватий А. Новий прагматизм фіскалізації публічних фінансів. *Світ фінансів*. 2021. № 1. С. 10-20.
10. Наукові дискусії. *Регіональна економіка*. 2016. № 3. С. 142-162.
11. Мюллер В. Зелено-зелена дилема. *Український тиждень*. 2021. № 24. С. 20-21.
12. Знищення біорізноманіття коштуватиме світу 2,7 трильйона доларів. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/07/2/675546/>
13. «Зелені» перегони. Як Україні не втратити доступ до ринку ЄС. URL: <https://www.epravda.com.ua/projects/ekopromyslovist/2021/02/26/671344/>
14. Панченко В., Резнікова Н. Цінність стратегічного форсайту. *Український тиждень*. 2021. № 19. С. 24-27.
15. Лахтіонов І. «Купуй американське». Як працює локалізація в світі і що не так з цим в Україні. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/11/13/667211/>

References

1. Kramom V. (2021). Try zakonproekty zarady ekologii: jak Ukraini daty start zelenym peretvorenniam. [Three bills for the sake of ecology: how to start Ukraine with a green transformation]. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/authors/cramon/> [in Ukrainian].
2. Forum Zakupki: obrane. Chastyna 3. Yak zamovnyku vykorystovuvaty v zakupivlyah vartist' zhyttievoho tsykladu. [Forum Zakupki: selection. Part 3. How the customer to use the value of the life cycle in procurement]. URL: <https://education.zakupki.prom.ua/forum-zakupki-obrane-chastyna-3-yak-zamovnyku-vykorystovuvaty-u-zakupivlyah-vartist-zhyttyevogo-cyklu/> [in Ukrainian].
3. Pro vyznachennia Prymirnoi metodyky vyznachennia vartosti zhyttjevoho tsykladu tovaru. Nakaz Ministerstva ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva. № 1894 від 28.09.2020 r. [About definition of the Exemplary technique of definition of cost of a life cycle of the goods. Order of the Ministry of Economy, Trade and Agriculture]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ME200997> [in Ukrainian].
4. Marchak D., Markuts Yu. (2021). Hamanets na try roky: skilky otrymaie i vytratyt Ukraina do 2024 r. [Wallet for three years: how much will Ukraine receive and spend by 2024.]. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2021/06/7/674717/> [in Ukrainian].
5. Malolitnieva V. (2021). Ekologichnist' yak perevaha: yak Kyivu zaprovadyty dosvid ES u zelenykh zakupivliakh. [Environmental friendliness as an advantage: how Kyiv can implement the EU experience in green procurement]. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/07/2/7125025/> [in Ukrainian].
6. Rabinovych M. (2021). Zeleni publichni zakupivli: shodynka do Evropeiskogo Zelenoho kursu. [Green public procurement: a step towards the European Green Course]. URL: <https://delo.ua/opinions/zeleni-publichni-zakupivli-chodinka-do-jevropejs-378340/> [in Ukrainian].
7. Sohatska O. M., Liashenko O. M., Oleiko V. M. [ta in.]. (2016). Netradytsiini ta vidnovliuvalni dzherela energii: otsinka efektyvnosti investytsiinyh proektiv: monografia (2016). Ternopil', 2016. 308 s. [Unconventional and renewable energy sources: evaluating the effectiveness of investment projects: a monograph] [in Ukrainian].
8. Evrokomisiia predstavyla plan borot'by z klimatychnymy zminamy. (2021). [The European Commission has presented a plan to combat climate change]. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1936472-yevrokomisiya-predstavila-plan-borotbi-zi-zminoyu-klimatu-do-2050-roku> [in Ukrainian].
9. Krysovatyi A. (2021). Novyi pragmatyzm fiskalizatsii publichnyh finansiv. [New pragmatism of fiscalization of public finances]. *Svit finansiv*, 1, p.10-20 [The world of finance] [in Ukrainian].
10. Naukovi dyskusii (2016). [The scientific discussions]. *Regionalna ekonomika*, 3, p. 142–162 [The regional economy] [in Ukrainian].
11. Miuller V. (2021). Zeleno-zelena dylema. [Green-green dilemma]. *Ukrainsky tyzhden*, 24, p. 20-21 [Ukrainian week] [in Ukrainian].
12. Znyshchennia bioriznomanittia koshtuvatyme svitu 2,7 trylionu dolariv. (2021). [Biodiversity loss will cost the world \$ 2.7 trillion]. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/07/2/675546/> [in Ukrainian].
13. «Zeleni perehony». Yak Ukraini ne vtratyt dostup do rynku ES. (2021). [“Green” race. How can Ukraine not lose access to the EU market?]. URL: <https://www.epravda.com.ua/projects/ekopromyslovist/2021/02/26/671344/> [in Ukrainian].

14. Panchenko V., Reznikova N. (2021). Tsinnist' strategichnoho forsajtu. [The value of strategic foresight]. *Ukrainsky tyzhden*, 19, p. 24-27 [Ukrainian week]. [in Ukrainian].

15. Lahtionov I. (2021). «Kupuj amerykans'ke». Yak pratsiue lokalizatsiia v sviti i shcho ne tak z tsym v Ukraini. ["Buy American." How localization works in the world and what is wrong with it in Ukraine]. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/11/13/667211/>[in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 29.07.2021 р.